

LA REPRESENTACIÓ PARLAMENTÀRIA CATALANA A LES CORTS REPUBLICANES (1931-1939): DEL CATALANISME HEGEMÒNIC I PRAGMÀTIC A LA VINCULACIÓ AMB LA POLÍTIKA ESPANYOLA

ARNAU GONZÁLEZ I VILALTA

RESUM

Al llarg de la II República Espanyola, especialment en el període anterior a l'esclat de la Guerra Civil (1936-1939), l'espai parlamentari va tenir un paper cabdal en la vida política del nou règim. En aquestes Corts republicanes, des de les constituents de 1931 fins a les sessions en guerra, les minories catalanes van desenvolupar un paper central. Tant en els grans debats polítics com en la governabilitat de la República. Així, des d'una Catalunya que des d'abril de 1931 era autònoma, els diputats catalans, liderats per ERC i la Lliga Catalana, desenvoluparen una posició nacionalista i catalanista complexa. I ho van fer des de la vinculació estricta de l'escenari polític català a l'espanyol, al binomi dreta-esquerra de la discussió a les Corts. És a dir, vinculant la qüestió catalana al desenvolupament de la política republicana i no exercint un discurs de reivindicacions nacionals que contrariés els partits espanyols.

PARAULES CLAU

Nacionalisme, parlamentarisme, minoria catalana, República, catalanisme.

The Catalan representation at Republic Parliament (1931-1939): the hegemonic and pragmatic Catalanism connected with the Spanish politics

ABSTRACT

During the Second Spanish republic, especially just before the beginning of the Civil War (1936-1939), the parliamentary space played a very important role in the politics of the new State organization. At the Republic Parliament, from 1931 to the war sessions, the Catalan minorities developed an important position on political debates and government of the State. In this way, from an autonomous Catalonia, since 1931, the Catalan deputies, led by ERC and Lliga Regionalista, developed a complex nationalist position. That happened having as a base the connections of the Catalan and Spanish politics, the polarization of rights and lefts of Parliament argues. This means, connecting the Catalan nationalism to the development of Republic politics, and leaving apart the nationalist vindications.

KEY WORDS

Nationalism, parliamentary, Catalanian minority, Republic, catalanism.

INTRODUCCIÓ

En un escenari polític com l'actual a novembre de 2006, en què s'acaba d'aprovar un nou Estatut d'autonomia de Catalunya que per primer cop en substitueix, amb més o menys encert, un d'anterior (1979), és quan cal analitzar altres moments històrics per valorar el paper dels parlamentaris catalans a Madrid. I és que fenòmens com els del moment present en què la representació parlamentària catalana a Madrid ha variat en gran mesura (2004), i en què ha continuat sent una peça clau en la governabilitat d'Espanya, tenen certa proximitat amb el període de la dècada dels anys trenta. Amb aquest objectiu, en la present exposició tractaré la posició de la representació parlamentària de Catalunya a les Corts republicanes en l'àmbit referent al que s'ha anomenat la «qüestió catalana» o «l'encaix de Catalunya a Espanya». Una «qüestió» que serà un dels fils conductors de la política parlamentària republicana des de l'obertura de les Corts el juliol de 1931, fins a les darreres sessions en plena Guerra Civil, passant per la discussió de l'Estatut, pels fets del 6 d'octubre de 1934, la suspensió de l'autonomia el 1935 i la seva reinstauració el 1936.¹

1931: UN NOU I HEGEMÒNIC CATALANISME ARRIBA A LES CORTS

Des de la fundació, el 1901, de la Lliga Regionalista com el primer projecte de partit estructurat i reeixit del catalanisme polític dels darrers anys del segle XIX i principis del XX, les representacions parlamentàries catalanes començaren a incorporar per primera vegada diputats que es definien com a catalanistes (definició sempre confusa i complicada que incorporarà múltiples matisos). Tanmateix, al llarg de les tres dècades següents, el catalanisme conservador representat per la Lliga, juntament amb les diverses formacions nacionalistes d'esquerres que s'aniran succeint sense consolidar-se, no aconseguiran assolir un predomini en els escons catalans a Madrid. Un fenomen que, si deixem de banda la constitució de la Mancomunitat de Catalunya el 1914, l'obra cultural de la Diputació de Barcelona presidida per Prat de la Riba i les intervencions d'hommes com Francesc Cambó en diversos governs espanyols, representava una manca de domini del catalanisme en el seu propi territori. Ni la Lliga, principal força catalanista, ni els diferents partits d'esquerres nacionalistes, aconseguiren en el període 1901-1923 conquerir unes representacions de Catalunya a les Corts que estaven dominades per monàrquics (liberals i conserva-

1. Aquest article és el fruit de dos treballs d'investigació, un dels quals ha estat publicat recentment en forma de llibre. Vegeu Arnau GONZÁLEZ VILALTA (2006), *Els diputats catalans a les Corts Constituents republicanes (1931-1933): Nacionalisme, possibilisme i reformisme social*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. L'altre correspon a la tesi doctoral, dirigida per Borja de Riquer, *Els diputats de Catalunya a les Corts republicanes (1933-1939)*, que fou llegida el 3 de novembre del 2006 a la Universitat Autònoma de Barcelona.

dors) i lerrouxistes. Sens dubte que la creixent presència del catalanisme erosionà aquestes opcions i obrí una via cap al trencament del caciquisme i el torn de partits a Catalunya, però també ho és que no aconseguí prendre el domini de la política catalana, ni l'aprovació d'un estatut d'autonomia com el del fracassat projecte de 1919.

Amb aquest context, la instauració de la dictadura de Primo de Rivera el 1923, i la consegüent evolució de la política catalana derivarien en un nou escenari radicalment diferent. L'extinció de les forces monàrquiques i del lerrouxisme, el debilitament i desprestigi de la Lliga pel seu suport als intents de salvar Alfons XIII, juntament amb una radicalització progressiva del catalanisme (activitat armada d'Estat Català) provocaria un gir copernicà en la política catalana. Amb la victòria d'ERC (fundada el març d'aquell any) a les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, la consegüent proclamació de la República Catalana per part de Macià i el posterior pacte amb el govern provisional republicà que creava la Generalitat, un nou catalanisme, d'esquerres i tan imprecís com anteriorment, començava a forjar la seva hegemonia política. I és que en el camp nacionalista, Esquerra estava formada per una amalgama de múltiples sensibilitats que es podien definir com a catalanistes, des dels separatistes liderats pel mateix Macià i que no tardarien a dividir-se, fins als nacionalistes d'esquerres de Lluhí i Vallescà o els republicans sempre polèmics en aquest aspecte liderats per Lluís Companys.

D'aquesta manera, les successives victòries d'ERC en les eleccions dels anys 1931-1932, tant a les Corts constituents de la República (28 de juny de 1931) com al Parlament de Catalunya (20 de novembre de 1932), que podríem qualificar d'hegemòniques, acompanyades de la desaparició dels partits polítics *espanyols*, configuren un nou mapa polític del país que es perllongarà fins al 1936.

La Catalunya republicana es va caracteritzar per un absolut domini, quasi exclusiu, dels partits d'un catalanisme transversal que aniria des de les dues forces majoritàries, l'ERC i la Lliga, passant per la resta de formacions amb representació parlamentària a Barcelona i Madrid, la Unió Socialista de Catalunya, el Partit Catalanista Republicà (després Acció Catalana Republicana) o la Unió Democràtica de Catalu-

TAULA 1

RESULTATS DE LES ELECCIONS DE DIPUTATS A CORTS CONSTITUENTS DE 1931, PER A CATALUNYA

ERC: 30	Partit Catalanista Republicà (PCR): 3	PSOE: 1
Federals: 4	Partit Republicà Radical (PRR): 3	Unió Socialista de Catalunya (USC): 4
Lliga Regionalista/ Lliga Catalana: 3	Partit Republicà Radical-Socialista (PRRS): 3	Altres: 3

TAULA 2

RESULTATS DE LES ELECCIONS DE DIPUTATS A CORTS CONSTITUENTS DE 1933, PER A CATALUNYA

Acció Republicana de Catalunya (ARC): 1	Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF): 3	Unió Republicana (UR): 1
ERC: 17	Partit Republicà Radical (PRR):1	Unió Socialista de Catalunya (USC): 3
Lliga Catalana: 23	PSOE: 1	
Independents: 2	Tradicionalistes: 2	

TAULA 3

RESULTATS DE LES ELECCIONS DE DIPUTATS A CORTS CONSTITUENTS DE 1936, PER A CATALUNYA¹

Acció Catalana Republicana (ACR): 5	Lliga Catalana: 12	Partit Republicà d'Esquerra (PRE); Unió Republicana (UR); Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (PNRE) PRE-UR-PNRE: 2
ERC: 23	Partit Comunista de Catalunya (PCC); Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM); Partit Català Proletari (PCP); PROE; Tradicionalistes. PCC-POUM-PCP-PROE- Tradicionalistes: 1	Unió Socialista de Catalunya (USC): 4
<p>1. Per contrastar, respecte a l'actualitat, l'absolut domini de les formacions catalanistes en les cites electorals a Corts del període republicà només cal observar, a tall d'exemple, els resultats de cinc eleccions del període 1977-2006. 1977: PSC-PSOE, 15; Pacte Democràtic per Catalunya, 11; UCD, 9; PSUC, 8; UCD-CC, 2; Esquerra de Catalunya, 1; Alianza Popular, 1. 1982: PSC-PSOE, 25; CiU, 12; Alianza Popular, 8; PSUC, 1; ERC, 1. 1989: PSC-PSOE, 20; CiU, 18; Partit Popular, 4; Iniciativa per Catalunya, 3; CDS, 1. 1996: PSC-PSOE, 19; CiU, 16; PP, 8; IC, 2; ERC, 1. 2004: PSC-PSOE, 21; CiU, 10; ERC, 8; PP, 6; IC, 2.</p>		

TAULA 4

RESULTATS DE LES ELECCIONS DE DIPUTATS AL PARLAMENT DE CATALUNYA DE 1932

ERC: 56	PRA: 4	Unió Democràtica de Catalunya (UDC): 1
Lliga Catalana: 16	Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF): 1	Unió Socialista de Catalunya (USC): 5
PCR: 1	UC: 1	

nya. Un mapa polític que exclouïa (amb alguna excepció residual) tota formació o polític d'obediència espanyola. Per tant, calia reclamar-se com a catalanista per a poder aconseguir alguna representació política.

D'aquesta manera, els resultats dels comicis a Corts de 1931 creaven, per primer cop a la història del parlamentarisme espanyol contemporani, una representació catalana formada per una majoria catalanista, que reclamava l'autonomia com a conjunt i sense esclatxes. Aquesta configuració dels escons catalans, repetida successivament en les Corts de 1933 i 1936, no ha tornat a repetir-se en la següent etapa democràtica de 1976-2006 posterior a la dictadura franquista. Com hem pogut veure, la xifra d'escons que podríem qualificar de nacionalistes, és a dir, CiU i ERC, no ha superat mai els 18 representants al Congrés espanyol, tal com passa en el moment actual.

Tanmateix, i aquest és un element cabdal per a copsar en la justa mesura el nacionalisme de les minories parlamentàries catalanes a Madrid durant la II República, l'independentisme (separatisme en el vocabulari polític del moment) no era res més que una posició minoritària i radical d'un catalanisme que mai definí de manera clara el seu objectiu final. Certament, l'ERC dels anys trenta tenia una branca separatista, les tan polèmiques Joventuts (JEREC), de la mateixa manera que Francesc Macià era el fundador d'Estat Català, però ni aquests sectors eren majoritaris ni suficients per a decantar el resultat de la complicada suma de posicions interna que acabà definint un ideari nacionalista que afirmava l'objectiu d'aconseguir una República Federal Espanyola. Un horitzó que, tot i que amb matisos, també reivindicaven la resta de les formacions catalanistes, des de la Lliga a la USC.

DEL NOU CATALANISME I DEL CATALANISME HISTÒRIC

L'evolució de la representació catalana a les Corts republicanes, com la resta d'àmbits de la política d'aquell període, no es pot analitzar sense referir-nos a l'enfrontament visceral que protagonitzaren Esquerra i la Lliga. Un enfrontament que sintetitzaria la polarització de la societat catalana republicana (deixant al marge, encara que no del tot, les grans masses obreres dominades per la CNT-FAI). Un enfrontament en tots els àmbits però, sobretot, pel domini del catalanisme. Una voluntat d'apropiar-se de la representació i simbologia del nacionalisme català i d'excloure l'adversari de l'ús de l'apel·latiu *catalanista*. Des de cada partit, i de manera molt gràfica en algunes etapes parlamentàries com la de 1933-1936, es blasmarà el «fals» catalanisme de l'altre. Des de l'Esquerra es reclamarà l'exclusivitat d'un nou catalanisme republicà, d'esquerres, laic i interclassista, enfront del «provincianisme catòlic i burgès» que representava la Lliga. Mentre que des de l'altre extrem, la formació liderada per Francesc Cambó criticarà el catalanisme «d'últim moment» d'una Esquerra a la qual s'acusava de contaminar l'esperit català per la seva col·laboració amb

l'anarquisme «al·logen», és a dir, immigrant i no català. Una visió que es circumscriu a un catalanisme conservador i catòlic hereu directe dels Torras i Bages i, per tant, qualificat d'històric i vertader enfront dels que simplement pretenien utilitzar-ne els eslògans propagandístics.

D'aquesta manera, al llarg dels trenta, la propaganda i els atacs dels dos partits insistiran, dia rere dia, en l'actitud «anticatalana» i «antipatriòtica» de l'adversari. Alhora que aquesta circumstància no pot explicar-se sense el destacat protagonisme dels partits catalans en la política general espanyola i, en conseqüència, la constant introducció de dinàmiques pròpies dels fets de Madrid a l'escena política del Principat. I és que la creació, per primer cop, d'un doble escenari polític, amb dos parlaments i dues dinàmiques institucionals diverses (Corts i Parlament de Catalunya), permetrà que els derrotats en un utilitzin l'altre per a reforçar les seves posicions a Catalunya. En aquest sentit, el paper desenvolupat pels diputats de Catalunya a les Corts no seria res més que l'intent d'erosionar l'adversari en un escenari polític que, tot i tenir aliats, no podia dominar per si sol. Per tant, els grups parlamentaris catalans buscaran aliances espanyoles que els serveixin en la lluita política catalana. En el cas d'ERC per reforçar els governs de la Generalitat i, en el cas de la Lliga i a partir de 1933, per erosionar Esquerra des de Madrid.

Per altra banda, i de manera complementària a aquesta pugna pel monopoli del catalanisme, els dos partits també desenvoluparan un enfrontament al voltant de la mateixa naturalesa de la República i de la possibilitat d'actuar-hi de manera legítima. Mentre ERC considerava que només les forces esquerranes que impulsaren el nou règim podien actuar-hi com a republicanes, la Lliga reclamaria sempre l'obertura de la República al conjunt de forces polítiques. Posicions del tot irreconciliables, ja que mentre els primers, juntament amb la resta d'esquerreres espanyoles, pretenien monopolitzar la legitimitat republicana, les dretes intentaven fer possible l'alternança al poder. Per tant, el problema radicava en l'acceptació de la democràcia parlamentària en si mateixa. És a dir, l'acceptació que la ciutadania podia donar el seu suport a les dretes i que aquestes, seguint els preceptes legals, podrien canviar les lleis del primer bienni (1931-1933).

L'ESTATUT DE 1932: DEL TOT O RES AL PRAGMATISME

Quan el 17 d'abril de 1931 Francesc Macià renunciava a la República Catalana després de negociar amb una comissió de ministres del Govern provisional de la República Espanyola (dels quals dos eren catalans, Lluís Nicolau d'Olwer i Marcel·lí Domingo), el nou president de la Generalitat no feia res més que respondre a la realitat de la situació política catalana i espanyola. Tot i que alguns sectors del separatisme iniciessin un debat amb la pregunta «Ha traït Macià?», el gest de l'Avi havia forçat el nou Govern de Madrid a reconèixer *de facto* una estructura autonòmica catalana que en tot cas, i derivada de manera imprecisa del pacte de Sant Sebastià

d'agost de 1930, pretenia aprovar després de la discussió d'un projecte d'Estatut a les Corts constituents encara per convocar. No obstant això, aquesta també era un gest de renúncia separatista i de voluntat, si més no, hispànica. Explicant aquesta situació, en la sessió d'obertura del Parlament de Catalunya el 14 de desembre de 1932, Francesc Macià deia:

Potser no sigui aquest el moment ni el lloc, honorables Diputats, d'esmentar els motius que m'indueïren a passar de la República Catalana al restabliment de la Generalitat de Catalunya. Però sí que no vull acabar aquest discurs sense deixar-hi constatat que raons d'ordre polític i social em feren veure que seguir dient-nos República Catalana era un perill per la República espanyola i per les nostres llibertats, donat el curs que prenien els fets de caràcter social a tot Espanya i el poc desvetllada que es trobava la consciència col·lectiva dels altres pobles peninsulars, per a seguir-nos pel camí federal [...].²

Per tant, un cop configurada la diputació provisional de la Generalitat que redactaria l'Estatut de Núria (també amb hegemonia d'ERC), quan el 28 de juny de 1931 es celebraven les eleccions a Corts, Catalunya ja exercia la seva autonomia. I és que la posició de Macià, posteriorment base de les actituds catalanes a les Corts, no responia a res més que a la necessària simbiosi entre l'autonomia catalana (exemplificada per ERC) i la República Espanyola (entesa com a democràcia reformista de tendències esquerranes). Aquesta col·laboració entre les esquerres catalanes i espanyoles, font de tants problemes posteriorment, seria clau per a la sort de l'Estatut de Núria a les Corts constituents. I és que era evident que només les esquerres espanyoles (i amb moltes reticències, sobretot del PSOE) acceptarien l'autonomia catalana, i ho farien perquè el suport de Catalunya era imprescindible per a reforçar una República a la qual no sobraven els suports.

Amb aquesta conjuntura en què tant ERC com les esquerres espanyoles es necessitaven mútuament, els diputats de Catalunya a les Corts constituents es presentaren a la carrera de San Jerónimo de Madrid amb la mateixa idea amb què es realitzà la campanya del plebiscit estatutari del 2 d'agost de 1931, és a dir, l'aprovació íntegra del text. Així, en uns primers mesos, tot i el constant endarreriment de la discussió del projecte d'Estatut a les Corts, la premsa i els diputats catalanistes de totes les formacions llançaven constants senyals d'optimisme i de confiança «cega» en el president del Govern provisional Niceto Alcalá Zamora. Un fet que la premsa de Madrid veia d'aquesta manera:

Los catalanes de más autoridad y de más jerarquía han coincidido en el «tot o res». [...] No atenuemos la realidad dolorosa de Cataluña. Lo que allí se pide bien claro y bien grave. Ocultarlo sería desleal y, por otra parte, los catalanes no se ocultan. ¡España! El santo y seña aquí, por encima de la contienda, ha de ser ese, catalanes. La actitud del «tot o res» no es prudente ni admisible.³

2. *Diari del Parlament de Catalunya* (14/XII/1932), p. 62.

3. «La actitud catalana del “tot o res”», *El Sol* (5/V/1932).

Tot i això, el primer projecte constitucional republicà presentat l'estiu de 1931 ja va provocar les primeres reaccions contràries de la Minoria Catalana comandada per ERC. En primer lloc, perquè suposava la no-aprovació en bloc de l'Estatut català, i, en segon lloc, perquè primer s'hauria d'aprovar la Constitució republicana i, amb posterioritat, i en una discussió article per article, les Corts discutirien el projecte català. Tot i aquests contratemps, i els molts articles de la carta magna que prejutjaven l'Estatut i el buidaven de múltiples competències, el gruix de la Minoria Catalana, és a dir, ERC (amb l'afegit de la USC) donaven el seu vot afirmatiu a la Constitució republicana el desembre de 1931. Amb la convicció, encertada en aquest aspecte, que només amb una república, i només si estava dirigida per les esquerres, es podria aprovar un Estatut d'autonomia de Catalunya, Esquerra donà suport absolut a la Constitució. No sense abans establir una intensa participació en els debats constitucionals que, però, no donaren el resultat esperat.

Per tant, en el primer assalt a les Corts constituents la representació catalana (amb la total responsabilitat d'ERC) acceptà la Constitució com a necessari límit al projecte estatutari de Núria. Catalunya ja no podria ser un Estat autònom, els seus ciutadans no podrien eludir el servei militar, no es podrien annexar nous territoris, ni el català seria l'única llengua oficial, per citar alguns exemples. Tanmateix, el necessari concurs dels vots d'ERC per a col·laborar en l'assentament de la República feia que, per primer cop, el pragmatisme passés per davant del «tot o res». Però, per altra banda, també forçava el Govern espanyol a assegurar una mínima i «satisfactòria» autonomia en els debats posteriors del 1932. De la mateixa manera va succeir a partir del mes de maig de 1932 quan s'iniciarien les discussions parlamentàries de l'Estatut.

Amb una campanya de pressió mediàtica, política i social que situà gran part de l'opinió pública espanyola en contra de l'Estatut, no menys intensa que la del 2005-2006 però sí més perillosa, la Minoria Catalana, compactada al voltant de l'hegemonia d'ERC per als tràmits estatutaris, accedí de nou a una altra transacció durant els debats de maig-setembre de 1932.

Després de llargues sessions de discussions, en certs aspectes calcades a les que fa pocs mesos podíem veure per televisió, i amb posterioritat a un fallit cop d'Estat del general Sanjurjo a Sevilla l'agost de 1932 amb la justificació d'aixecar-se contra l'Estatut disgregador de la «unidad de España», la Minoria Catalana acceptava un text en gran part canviat i disminuït. Una posició que cal interpretar com el resultat del pànic a la desfeta de la República per efecte dels sectors monàrquics i conservadors liderats per l'exèrcit, i que també cal considerar des d'una altra posició. I és que el conjunt de «rebaixes» a què fou sotmès el text de Núria, tot i les promeses del cap del Govern Manuel Azaña, no tenien per què aturar-se a les Corts, si no fos per la por del republicanisme d'esquerres espanyol a les insurreccions militars. Davant d'aquesta possibilitat calia tancar com més aviat millor la «qüestió catalana» per gaudir del suport de Catalunya.

Per la seva banda, els diputats de Catalunya es situaren en un atzucac de difícil solució en què restaven, en gran mesura, atrapats pel context general espanyol. Pressionar més, és a dir, plantejar posicions més nacionalistes amb el consegüent perill de provocar una inestabilitat insostenible per a la República, o suavitzar les seves demandes acomodant-se a les retallades ofertes per Azaña i el seu Govern. Aquesta tensió, inherent a una representació parlamentària que no concebia el separatisme, sinó una Espanya federal o si més no federable, els deixava en una situació no gens falaguera. Una posició que provocà escenes d'enfrontament entre membres de la Minoria Catalana, com l'expulsió del grup parlamentari de Manuel Carrasco i Formiguera per exigir l'aprovació íntegra del text plebiscitat a Catalunya, en contra de qualsevol modificació. Tanmateix, tot i alguns episodis d'aquesta naturalesa, el conjunt de la Minoria Catalana decidí acceptar l'oferta d'Estatut sortit de les constituents i hi van votar a favor el 9 de setembre de 1932.

Un cop aprovat l'Estatut, i tot i els grans canvis soferts, Esquerra iniciava una campanya propagandística en què, deixant enrere el desencís del tràmit parlamentari, valorava de manera extraordinàriament positiva l'entrada en vigor del primer autogovern català des de 1714.

FIGURA 1. *La Humanitat* (10/XII/1932).

Certament no era allò que s'havia projectat a Núria, ni tampoc no eren les aspiracions màximes (sempre imprecises) del nacionalisme català, però era evident que s'aconseguia la creació d'una estructura institucional i política catalana pròpia després de més de dos segles de dependència absoluta de Madrid. Per primer cop en dos-cents anys el català seria llengua oficial, es podria legislar en múltiples camps i es dirigiria l'ordre públic, entre altres qüestions. A més, i aquest és un element cabdal en la valoració de l'Estatut del 1932 i del paper de la Minoria Catalana, Catalunya esdevindria la primera i única *región autónoma* d'Espanya fins al 1936 ja en plena

guerra. Fet d'una gran transcendència, ja que la importància del contingut de l'Estatut i de l'autonomia en si, al marge de les competències que es tinguessin, radicava sobretot en l'excepcionalitat catalana. I és que la República Espanyola dibuixava un mapa institucional on només hi havia dos poders (desiguals): el Govern republicà i la Generalitat de Catalunya.

Davant d'aquesta situació el catalanisme transversal, sempre deixant al marge els grups separatistes com Nosaltres Sols! o l'Estat Català escindit d'ERC, s'acomodà a la situació i féu de l'autonomia assolida el seu marc referencial. El pragmatisme de conservar el que ja es tenia féu que no es visquessin grans discussions (encara que sí un constant soroll de fons) pel traspàs de noves competències si més no en el període 1931-1933. Una altra cosa serien les constants discussions entre la Generalitat i els governs Azaña per l'efectiu traspàs de recursos econòmics o per la implantació de certes transferències. Al marge d'aquestes tensions, després de setembre de 1932, els diputats d'ERC (majoritaris en la Minoria Catalana) no feren res més que votar sistemàticament a favor dels governs republicanosocialistes que es mantingueren fins a finals de 1933. El catalanisme d'esquerres, per tant, donava per tancada la polèmica «qüestió catalana» i abandonava l'escenari polític de les Corts, per a centrar-se a Barcelona, per a construir la nova autonomia des del Parlament de Catalunya, que controlava de manera absoluta. De la mateixa manera que les esquerres espanyoles també donaven per tancada la constant inestabilitat política generada per l'encaix de Catalunya a Espanya, valorant els aspectes positius de l'Estatut:

España no ha visto mermada por eso [per l'aprovació de l'Estatut], digan lo que quieran los monárquicos, que destruyeron una formidable nación, su integridad. Los confines nacionales son los mismos de antes. Con la diferencia notable, en honor del nuevo régimen, de que hoy los catalanes se sienten más ligados al resto del país que hace tres o cuatro años.⁴

Mentre els aliats esquerrans d'ERC de Madrid continuessin al Govern no hi hauria cap problema. Si la sintonia esquerrana es mantenia entre Barcelona i Madrid les topades pel que feia a la «qüestió catalana» no deixarien de ser residuals.

LA VINCULACIÓ A LA POLÍTICA ESPANYOLA: ERC I LA LLIGA O LA INSTRUMENTALITZACIÓ DE LA QÜESTIÓ CATALANA (1933-1936)

La cordialitat existent en les relacions entre la Generalitat de la Catalunya autònoma governada per ERC i els governs republicans de Madrid, no pogué resistir el canvi de correlació de forces a les Corts. D'aquesta manera, quan el 19 de novembre de 1933 les primeres eleccions a Corts ordinàries desembocaven en una majoria conservadora a Espanya encapçalada pel Partido Republicano Radical d'Alejandro

4. «Los políticos catalanes. Defectos que es necesario corregir», *El Socialista* (23/VIII/1933).

Lerroux i la CEDA de José María Gil Robles, entre altres, i una victòria ajustada, però al cap i a la fi victòria, de la Lliga d'un renascut Francesc Cambó a Catalunya, l'escenari polític es transformava absolutament. D'una perfecta sintonia entre el Govern de la Generalitat i l'executiu republicà, es passava a una situació d'enfrontament o, si més no, de suposada contraposició. I és que durant tota la campanya electoral desenvolupada el novembre del 1933, ERC llançà constants advertències sobre el perill que corria l'autonomia catalana en cas de victòria conservadora a Catalunya i Espanya. Segons aquest punt de vista, la República només podia ésser d'esquerres, de la mateixa manera que l'únic bon catalanisme podia ser el d'Esquerra. La Lliga i els seus candidats a diputats no suposaven res més que el retrocés històric, el retorn de la monarquia, de l'Església al poder i sobretot de la pèrdua de l'autonomia. Uns presagis que queden ben definits en aquest article d'Antoni Rovira i Virgili anterior als comicis:

Subsistint a Espanya el règim republicà i governant l'Estat espanyol els republicans, fins els de tendències autènticament esquerranes, ja tindrem prou feina els catalans per a aconseguir el ple respecte a les llibertats inicials consignades a l'Estatut votat per les Constituents espanyoles. Algunes coses que han succeït sota el Govern Azaña, ho han fet veure clarament. Això ens permet d'imaginar quina fóra la sort reservada al règim estatutari si Espanya caigués altra vegada en mans de les dretes. Aquestes odien profundament Catalunya per un doble motiu: perquè és catalana i perquè és republicana.⁵

Certament, les forces conservadores espanyoles eren les més fervents enemigues de l'Estatut català, però deixant al marge les consideracions propagandístiques, res feia presagiar (si no era el cop d'agost de 1932) que pretenguessin cometre cap il·legalitat envers el règim estatutari de Catalunya. A diferència d'això, la coalició de govern resultant dels comicis sí que pretenia reformar la legislació social del primer bienni per la via legal de les votacions parlamentàries: reforma agrària, paper de l'Església, relacions laborals.

Amb aquest panorama, un cop es formà el primer govern presidit per Lerroux, amb el suport implícit però no directe dels diputats de la Lliga, des dels escons d'ERC i la USC es començà una campanya de constant assetjament de l'executiu. Des de les minories parlamentàries catalanistes d'esquerres s'acusava l'executiu de centre-dreta, des d'una perspectiva complementària esquerrana i catalanista, d'estar desmantellant els fonaments esquerrans de la República. I ho feien perquè ERC es vinculava de manera absoluta amb una concepció d'una Espanya esquerrana, que situava Catalunya a un costat de l'espectre polític general. Perquè era cert que les dretes no eren les més grans entusiastes de l'autonomisme, i així ho demostraren en posar totes les traves possibles a l'Estatut basc presentat per una força catòlica i con-

5. Antoni ROVIRA I VIRGILI, «Posició dels catalans», *La Humanitat* (16/IX/1933).

servadora com era el PNB, però també ho era que l'escora simbòlica de l'autonomia catalana a l'esquerra limitava la seva supervivència. Amb aquesta concepció com a lema, la premsa catalanista d'esquerres, però també el portaveu del PSOE, *El Socialista*, o el setmanari *azañista Política*, difongueren el lema i imatge de Catalunya com «el baluard de la República». És a dir, l'últim reducte dels valors republicans reformistes, com expressava amb grandiloqüència el portaveu d'ERC en parlar dels resultats del 19 de novembre de 1933:

Mala hora. Però gràcies a «Esquerra Republicana» podem afrontar-la amb el cap alt i el pit orgullós. Aquesta nova victòria és una força més, una empena més a l'esforç que estem disposats a realitzar. Per «E.R.C.», Catalunya és avui el gran baluard de la democràcia republicana. Pesi a qui pesi, el defensarem fins a l'última hora, fins a la darrera gota de sang, fins al gest suprem de matar o morir.⁶

Al seu torn, els diputats de la Lliga a les Corts, tot i molt reforçats per la recuperació del suport popular, hagueren d'actuar en una complicada posició entre dos fronts, l'espanyolista conservador del Govern i l'esquerrà i *suposadament* autonomista liderat per ERC, el PSOE i Azaña. Producte d'aquesta incòmoda posició, no van donar un suport absolut als governs de centre-dreta fins al 1935 (quan hi entrarien amb Pere Rahola com a ministre),⁷ alhora que intentaren desmentir repetidament que aquells governs pretenguessin fer res contra l'autonomia de Catalunya. Per altra banda, la seva victòria a les Corts els impulsà a intentar desacreditar el poder d'ERC al Parlament català reclamant la convocatòria d'eleccions anticipades. Per tant, es produí una doble instrumentalització per part dels partits catalans i espanyols dels resultats polítics i de la «qüestió catalana», que viatjaria en ambdós sentits, de Barcelona a Madrid i a l'inrevés. En primer lloc, la Lliga debilità el marc autonòmic en insistir que la derrota en les eleccions a les Corts desfeia la legitimitat del Govern de Macià a la Generalitat. Un argument que per primer cop podia fonamentar-se en resultats electorals i no en simples elucubracions teòriques. El 19 de novembre de 1933, la Lliga, que pretenia ser l'única mantenedora de la tradició nacional catalana i de les essències reals del país contra l'allau «al·lògena» d'ERC, havia guanyat les eleccions i reclamava el seu retorn al poder a Catalunya. Una reclamació, però, de curta durada si ens atenem als resultats dels comicis municipals de gener de 1934, una volta ja mort Francesc Macià, que donaren la victòria al conjunt de les forces esquerres situades al voltant d'ERC.

Per la seva banda, els diputats catalans d'ERC, com a principals representants del Govern de la Generalitat a Madrid, s'erigiren en els protagonistes i l'instrument per a aparentar un enfrontament Catalunya-Espanya que en realitat no era res més que una pugna entre la dreta i l'esquerra espanyoles. Aquesta lluita a nivell espanyol,

6. «Catalunya, baluard de la República», *La Humanitat* (21/XI/1933).

7. ERC ho havia fet el bienni 1931-1933 amb Lluís Companys i Carles Pi i Sunyer.

va situar Catalunya, com a reducte esquerrà, a l'epicentre d'una tensió que es difressarà, en certa manera, d'enfrontament entre autonomisme i antiautonomisme.

Per la seva banda, la minoria parlamentària d'ERC, en constant enfrontament dialèctic a les Corts amb els diputats de la Lliga, va esdevenir el subjecte de la imatge més gràfica d'una sèrie de manifestacions de tensió política entre els governs de Barcelona i Madrid. Així, amb motiu de l'aprovació per part del Parlament de Catalunya de la Llei de contractes de conreu l'abril de 1934 i de la posterior suspensió de la seva vigència pel Tribunal de Garanties Constitucionals (a partir d'un recurs presentat pel govern Lerroux a instàncies de la minoria de la Lliga), el grup parlamentari d'ERC abandonava la cambra el 12 de juny de 1934.

Una retirada que tot i les negociacions realitzades pel nou Govern republicà liderat per Ricard Samper, no pogueren evitar la deriva que va acabar amb la proclamació per part de Companys de l'Estat Català dintre de la República Federal Espanyola del 6 d'octubre de 1934. Una proclamació que des de cap punt de vista es podia considerar separatista, sinó més aviat el contrari ja que anava dirigida a les esquerres republicanes d'Espanya. La ràpida repressió del moviment a Catalunya (que no del socialista d'Astúries), suposà per una banda el definitiu bateig catalanista de Companys alhora que la defenestració total dels sectors separatistes d'ERC i, per altra banda, la pèrdua de l'autonomia aconseguida el 1931-1932 en un context d'exaltació del nacionalisme espanyol més conservador.

Al seu torn els diputats a Corts d'ERC, la USC i alguns federals i socialistes, eren empresonats (talment com el Govern de la Generalitat i tantes altres autoritats polítiques i culturals) o havien de fugir a l'exili. Per tant, només restaven a les Corts republicanes en nom de Catalunya els diputats de la Lliga com a minoria catalanista.

Amb aquest clima polític d'extrema tensió en què el gruix de la dreta espanyola reclamava la derogació de l'Estatut es començaren els debats parlamentaris sobre quina havia de ser la següent etapa de l'autonomia catalana. Uns debats parlamentaris que finalitzaren amb la Llei del 2 de gener de 1935, de suspensió de l'Estatut d'autonomia de Catalunya, i que des d'un punt de vista històric poden considerar-se un veritable retrocés en la democratització d'Espanya i en la solució de la «qüestió catalana». I és que durant tres mesos la cambra republicana dominada pel centre-dreta visqué una nova discussió de què fer amb la «qüestió catalana» que bé podria ubicar-se al 1901, al 1919 o al 1931. I és que l'evolució de l'autonomia que havia gestionat l'ERC des de la instauració de la II República, fou valorada majoritàriament com el camí cap al separatisme. En aquest context, els representants catalans a la cambra, i sobretot els de la Lliga (els d'ERC-USC amb prou feines pogueren intervenir) no pogueren fer res més que intentar desvincular l'autonomia de la gestió feta per un partit concret. Així, mentre alguns diputats espanyols com José Antonio Primo de Rivera acusaven la minoria de la Lliga de ser la creadora i artífex del Sis d'Octubre per tractar-se del primer partit catalanista, els diputats catalanistes

liderats per Cambó intentaven salvar una autonomia que creien per fi a tocar. Des del punt de vista del grup parlamentari de la Lliga, el Sis d'Octubre i la suspensió de l'autonomia que es plantejava no eren sinó el resultat de la direcció del país per un fals catalanisme que només responia als interessos de les esquerres espanyoles. El resultat de l'exclusió de la Lliga del poder (a partir dels resultats electorals) era que persones «mal» preparades, «nous» catalanistes, extremistes, havien llençat en un breu espai de temps la feina que durant trenta anys havia anat fent el catalanisme. La Lliga veia reforçat el seu discurs dels anys anteriors, en haver predit que ERC no tardaria a estavellar-se i jugar-se l'autonomia per solidaritat amb les esquerres espanyoles. Tanmateix, tot i ser certa la consideració sobre la mala gestió d'Esquerra, la Lliga, i en concret la seva minoria parlamentària, no aconseguiren salvar l'Estatut tot i les múltiples apel·lacions al conjunt de la cambra que en aquest sentit feu Cambó:

Yo digo S. S.: si existe esta realidad, si alrededor de esta realidad el Parlamento español ha pasado un tercio de siglo discutiendo, ¿no le parece a S. S. que toda realidad demanda un encauzamiento? ¿Por qué pide S. S. la derogación del Estatuto? ¿Por qué quiere S. S. que retrocedamos al estado en que se hallaba esta cuestión en 1900? ¿Cree S. S. que realmente se sirve a España planteando de nuevo íntegramente el problema de Cataluña para que durante unos cuantos años más continúe perturbando la vida de España? Yo digo a S. S. que no. El Estatuto podía haber servido el interés de España. No lo ha servido por culpa de quienes no supieron aplicarlo. El Estatuto puede aún sernos útil, aunque tenga que ser objeto de modificaciones, cosa que he sido el primero en proclamar en Cataluña.⁸

No seria fins més d'un any després i amb els resultats d'unes noves eleccions que guanyaren les esquerres que es restauraria l'autonomia catalana. Mentrestant, al llarg de 1935 l'accés de la Lliga al Govern de la Generalitat suspesa i altres instàncies de poder, com també la seva participació en els governs centrals, no faria res més que reforçar la identificació esquerra/autonomia i dreta/centralisme. Després d'una campanya electoral polaritzada entre el Front Català d'Ordre i el Front d'Esquerres de Catalunya en què la Lliga hagué de compartir cartell amb els candidats de les forces que havien votat a favor de la suspensió de l'Estatut (CEDA, monàrquics, etc.), la victòria de les esquerres, per tant, suposava l'automàtic restabliment de l'Estatut.

LES CORTS DE LA GUERRA CIVIL: CATALUNYA ENCARA COM A PROBLEMA?

Tot i que podria semblar el contrari, durant les escasses sessions que les Corts republicanes celebraren durant la Guerra Civil (ja només amb els diputats d'esquerres), la «qüestió catalana» continuà sent un element de discussió. En primer

8. *Diario de sesiones de Cortes* (6/XII/1934), p. 5316.

lloc, per la semiindependència de facto en la qual visqué Catalunya al llarg dels primers mesos del conflicte (convivint, però, amb el moment de més força de l'anarquisme de la CNT). Període en què la Generalitat i el Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya dissenyaren la seva pròpia tàctica militar amb operacions com l'intent de conquesta de Mallorca l'agost-setembre de 1936. Aquest fenomen, que no agradà gens a les autoritats republicanes de Madrid, es veié complementat per dos factors més que aparegueren constantment en les discussions parlamentàries. Per una banda, la suposada manca d'esforç bèlic català en el conjunt de la guerra (en nombre d'homes enviats al front i en la producció de material militar), i per altra banda, les suposades negociacions secretes que la Generalitat realitzà amb diverses potències per intentar assolir una pau separada per a Catalunya que podria conduir-la a constituir-se com a estat independent. Circumstàncies que derivaren en constants discursos de defensa dels diputats d'ERC a les Corts:

Cataluña se ha encontrado [...] sorprendida en plena organización política. Cuando nuestros órganos, todavía vírgenes, no estaban maduros para la acción se ha encontrado delante las necesidades de la guerra, y Cataluña, no obstante, ha respondido y se ha visto en la obligación de ejercer hasta funciones de Estado. Y digo a todos aquellos que nos regateaban estas libertades, a todos aquellos que decían que habíamos de tomar pie de ellas para un avance separatista: yo les digo que ahora Cataluña no está dentro de su Estatuto: Cataluña está en las trincheras de Aragón para defender la libertad de nuestros hermanos. [...] Somos catalanes: pero ahora más que nunca hermanos de España. [...] (Todos los señores Diputados, puestos en pie, aplauden insistentemente).⁹

Y bien; aquí está el fascista para meter una cuña otra vez entre nosotros. ¡Ah! No se debe a esto el que no se produzca tanto, sino que obedece a que Cataluña no ayuda porque no os presta auxilio, porque no está de todo corazón con vosotros, y retarda la producción de su industria porque no está asociada con todo corazón a la lucha que tenemos entablada. [...] En toda la Prensa extranjera ha circulado una noticia insidiosa: que se habían mandado unos representantes de Cataluña para tratar una paz separada con el Gobierno ese..., no quiero nombrarlo.¹⁰

Al marge d'aquestes qüestions que perpetuaren la presència de la «qüestió catalana» a les Corts en guerra, la recuperació de l'ordre públic pel Govern republicà arran dels fets de maig de 1937 i el trasllat del Govern republicà a Barcelona i el consegüent xoc competencial amb el Govern de la Generalitat suposaren nous elements de polèmica. Tot i aquest alt grau de tensió, el conjunt dels diputats d'esquerres catalanistes que restaren a les Corts donarien sempre suport als diversos governs republicans que es succeïren durant la Guerra Civil.

9. *Diario de sesiones de Cortes* (1/XII/1936), p. 9-10.

10. *Diario de sesiones de Cortes* (2/X/1937), p. 9-11. P. Coromines donava el suport en nom de la minoria d'ERC a una proposició signada per tots els grups a la declaració ministerial. Seguidament el diputat del PNB, Lasarte, manifestava quelcom de semblant respecte a Euskadi (*Diario de sesiones de Cortes* (2/X/1937), p. 17-19).

QUIN OBJECTIU NACIONALISTA REPRESENTAREN ELS DIPUTATS DE CATALUNYA
A LES CORTS REPUBLICANES?

Si resseguim la presència de la representació parlamentària catalana durant el període republicà incloent-hi la guerra, cal afirmar que fou sempre d'un indubtable catalanisme. Una altra qüestió seria definir quin apel·latiu seria més adequat per a definir la seva actuació en el sempre complicat joc de qualificatius: nacionalisme, regionalisme o autonomisme? Certament, podríem afirmar que a partir d'una concepció nacional catalana, però no en contraposició a una visió d'una Espanya formada per diferents nacions, els diputats catalans de les Corts republicanes intentaren reformular l'Estat a partir del model català. Talment com ja s'intentà des del segle XIX, es pretengué ajustar l'Espanya centralista a un model més lax on tots els territoris es sentissin còmodes. Una posició, tant la de les minories parlamentàries d'ERC com de la Lliga, que cal ubicar en la negativa més absoluta de la possibilitat separatista. Alhora, les vinculacions espanyoles de la política catalana, sobretot les d'ERC impediren que els seus representants a les Corts desenvolupessin una actitud del tot conseqüent amb posicions més radicalment nacionalistes. La sort de la Catalunya autònoma es vinculà de manera tal a la sort de la República democràtica i d'esquerres, que no pogué aguantar els canvis de poder a Madrid i, és clar, el cop d'Estat i la victòria franquista de 1939. I no ho pogué fer perquè la «qüestió catalana» no s'erigí en un element extern a la política espanyola i les seves disputes dreta-esquerra, però sobretot perquè mai es plantejà en clau separatista en un Estat com l'espanyol en què la classe política no volgué mai redefinir l'estructura territorial.